dr hab. Pierre-Frédéric Weber, prof. US

Recenzja pracy doktorskiej mgr Moniki PIOTROWSKIEJ pt.

„Biografia Tadeusza Cypriana w kontekście jego działalności fotograficznej i społecznej"

Wstęp

Zostałem poproszony, w roli recenzenta, przez Przewodniczącego Rady Dyscypliny Naukowej Historia Wydziału Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. dr. hab. Jakuba Tyszkiewicza, o opinię dot. pracy mgr Moniki Piotrowskiej pt. „Biografia Tadeusza Cypriana w kontekście jego działalności fotograficznej i społecznej" (promotor: prof. dr hab. Krzysztof Ruchniewicz), stanowiącej rozprawę doktorską według litery ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce" (Dz.U. 2024, poz. 1571), a szczególnie art. 187, który stosowne wymagania wymienia w ustępach 1 do 3.

Podstawą mojej oceny jest, poza lekturą ww. rozprawy doktorskiej, moje doświadczenie oraz dorobek w badaniach nad historią XX wieku, historią Polski oraz miejsca Polski w stosunkach międzynarodowych, szczególnie historią stosunki polsko-niemieckich i polsko-francuskich, które stanowią tło rozprawy kandydatki nt. biografii Tadeusza Cypriana.

A/ Ocena znaczenia problemu badawczego i oryginalności rozwiązania przedstawionego w pracy

Tytuł rozprawy doktorskiej mgr Moniki Piotrowskiej brzmi rzetelnie i zaskakująco skromnie (szczególnie, jak się do niego wraca po lekturze rozprawy): kandydatka zapowiada nim zamiar przedstawienia biografii „w kontekście" podwójnym- szczególnego obszaru zainteresowania bohatera oraz szerszego tła społecznego jego czasów. Należy od razu podkreślić, że autorka nie tylko spełnia swoją zapowiedź, lecz idzie o wiele dalej. Czytelnik owszem zapoznaje się z życiem i twórczością fotograficzną Tadeusza Cypriana. Następuje to niezwykle szczegółowo i dokładnie. Dowiadujemy się o rodzinie, dzieciństwie, dorastaniu, przyjaźniach, ale również o otoczeniu geograficznym i kulturowym, z którego Cyprian się wywoził. Do tego jeszcze później będziemy wracać. Prezentacja tzw. „tła" natomiast, którą po wstępie właściwie rozpoczyna się praca, wzbogaca lekturę iście fascynującą panoramą Poznania, Wielkopolski oraz Polski w okresie międzywojennym. Pod kątem określonego środowiska miłośników fotografii zapoznajemy się z pozycją i rolą społeczną grup społecznych aktywnych w tej dziedzinie, czy to np. inteligencja żydowska lub kobiety. Autorka przedstawia kluczowe procesy społeczne, przez które w ciągu lat 20. doszło do tworzenia nowych elit w Poznaniu-

mieście do końca pierwszej wojny światowej administracyjnie zarządzanym przez niemieckich urzędników, choć jego ludność już przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę była większościowo polska. Pokazuje również, jak fotografia stała się pewnym markerem przynależności do kręgów tychże polskich elit.

Gdybyśmy chcieli wymienić obszary, które autorka z racji biografii Cypriana i poprzez swoją gęstą wielowymiarową narrację tematyzuje i analizuje, to moglibyśmy do nich zaliczyć historię społeczną Polski XX wieku od końca zaborów do późnego PRL, a w szczególności historię polskiej inteligencji (zwłaszcza poznańskiej); historię rozwoju technik fotograficznych; historię kulturową fotografii w Polsce i w Europie. Materiał dla siebie znajdzie również socjolog, który zamierzyłby przeanalizować np. rolę fotografii jako elementu zbiorowego utożsamiania się polskich elit mieszczańskich lat międzywojennych, zaś historyk sztuki zapewne też może mieć korzyść zarówno z bogatego materiału fotograficznego umieszczonego przez autorkę w tekście rozprawy jak i również z jej kompetentnych opisów nt. estetyki tych zdjęć. Mgr Piotrowska nie tylko przedłożyła kompleksową i wnikliwą biografię jednego z wiodących polskich fotografów XX wieku, lecz potrafiła przy tej okazji dostarczyć zbiorowy obraz kilku środowisk ze sobą połączonych w osobie wybranego bohatera rozprawy: fotografów, sędziów, mieszczaństwa poznańskiego…

Godny uwagi jest fakt, iż wiele fragmentów, podrozdziałów w przedłożonej pracy doktorskiej mogłoby funkcjonować jako miniaturki na dane tematy. Mamy tutaj na myśli choćby przykład opisu roli fotografii Armii Polskiej we Francji w kontekście działalności propagandowo-promocyjnej (s. 171–190) albo jeszcze cały szereg mikrostudiów przedstawionych w pierwszym rozdziały rozprawy, zwłaszcza o zmianach społecznych w Polsce międzywojennej. Świadczy to bez wątpienia o spójności wewnętrznej poszczególnych części pracy jak i również o wysokiej jakości wybranej struktury ogólnej. Architektura rozprawy opiera się o chronologię, co w przypadku pisania biografii historycznej jest owszem nieodzowne. Niemniej autorka zdecydowała się również na ujęcie tematyczne, skupiając się na miarodajnych aspektach w życiu Tadeusza Cypriana. Tym samym powstała wzorowa praca z zakresu biografistyki historycznej.

Próba kompleksowego przedstawienia życia i twórczości T. Cypriana w ich kontekście społecznym wiązała się dla autorki z podwójnym wyzwaniem: z jednej strony musiała się zadowolić stosunkowo skromną bazą źródłową, jeśli chodzi o źródła pisane, jak i również literaturę dotyczącą samego życia bohatera, z drugiej strony obfity materiał związany z jego twórczością i aktywnością jako fotograf wymagał od niej opracowanie licznych publikacji oraz szerokiej bazy archiwalnej, dzięki której możliwa była rekonstrukcja biografii Cypriana. Dodatkowe umiejętności interpretacyjne wymagały zasoby fotograficzne, które autorka wzięła pod uwagę celem przeanalizowania roli działalności Cypriana jako fotografa w jego życiu prywatnym, społecznym i zawodowym. Nie będzie to przesadzone, jeśli twierdzimy, że materiał wizualny, fotograficzny, systematycznie przytaczany przez autorkę w rozprawie stanowi równowartościowy do tekstu element narracji. Nie posiada on bowiem jedynie znaczenia ilustracyjnego, lecz nosi w sobie walory heurystyczne. Tak jak pamiętniki Cypriana lub jego publikacje, zdjęcia spełniają funkcję wyjaśniającą. To dzięki zdjęciom jesteśmy w stanie wejść w jego świat, w jego reprezentację otaczającej go rzeczywistości społecznej i

cywilizacyjnej. W związku z powyższym należy podkreślić, że autorka wykonała fascynującą, choć bardzo wymagającą pracę wyselekcjonowania, uporządkowania i zinterpretowania bogatego materiału fotograficznego celem zintegrowania go w narrację o T. Cyprianie.

B/ Ocena zakresu ogólnej wiedzy wykorzystanej w tym rozwiązaniu i jego interpretacjach

Rozprawa mgr Moniki Piotrowskiej opiera się na bogatej literaturze oraz licznych źródłach, których część została celem przygotowania pracy po raz pierwszy wykorzystana. Bibliografia końcowa liczy łącznie kilkaset pozycji, wśród których dominują liczbowo publikacje w języku polskim. Poza tym znajdujemy też m.in. opracowania po angielsku, po francusku, po niemiecku oraz po włosku. Źródła archiwalne składają się z dokumentów z archiwów państwowych (Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowe w Poznaniu, Archiwum PAN Poznań, Centralne Archiwum Wojskowe Warszawa oraz Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie i Poznaniu), ale również z cennych archiwaliów ze zbiorów prywatnych, m.in. rodzinnych, ze środowiska fotografów poznańskich. Szczególnym korpusem archiwów, związanym ze specyfiką pracy oraz autorskim wyborem kandydatki, aby udostępnić i skomentować w rozprawie liczny materiał fotograficzny, są zaś zbiory zdjęć, do których mgr Piotrowska miała dostęp przez kilka muzeów w Polsce oraz za granicą. Część tych zbiorów jest zdigitalizowana i dostępna w sieci, jak np. te z Narodowego Archiwum Cyfrowego, z Austriackiej Biblioteki Narodowej (Österreichische Nationalbibliothek) lub z Biblioteki Narodowej Szkocji (National Library of Scotland). Źródła opublikowane objejmują m.in. szeroką bazę prasową oraz, oczywiście, publikacje samego bohatera biografii- Tadeusza Cypriana.

Pod kątem literatury nie brakuje pozycji przydatnych na opisywanie kontekstu społecznego aktywności Cypriana- struktury społecznej, relacji etnicznych na ziemiach polskich przed pierwszą wojną światową jak i w Polsce międzywojennej, monarchii habsburskiej, stosunków międzynarodowych, ale również architektury poznańskiej, dziejów lotnictwa lub historii losów polskich legionistów we Francji. Szeroki wachlarz tematyczny wykorzystanych zasobów bibliograficznych jest odzwierciedleniem troski autorki o systematyczną weryfikację i doprecyzowanie kontekstu swojej biografii T. Cypriana na podstawie literatury specjalistycznej dot. poszczególnych obszarów, z którymi przez losy życiowe bohatera oraz jego działalność zawodową i artystyczną miała ona styczność w trakcie przygotowywania rozprawy. Ten fakt świadczy zarówno o dokładności autorki jak i również o wysokim stopniu dojrzałości badawczej. Wymienione tu cechy bibliografii są również potwierdzeniem faktu, iż rozprawa mgr Moniki Piotrowskiej w swojej realizacji jest dziełem kompleksowym, w którym owszem na pierwszym miejscu stoi rekonstrukcja drogi życiowej Tadeusza Cypriana, ale które ze względu na gęsty, wielowarstwowy opis otaczającej go rzeczywistości społecznej zadało sobie – i osiągnęło – cel o wiele bardziej ambitny niż wynikałoby z pozornie skromnego tytułu rozprawy. Opinia ta znajduje również pokrycie w bogactwie aparatu naukowego (przypisach dolnych), w którym przytoczone w bibliografii pozycje odnalazły intensywne stosowanie.

C/ Ocena umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej ujawnionej w trakcie przygotowania wyników pracy i jej prezentacji

Należy podkreślić, iż pracę doktorską przedłożoną do oceny cechuje bardzo duża samodzielność. Jest to widocznie już od samego początku rozprawy, we wstępie, gdzie autorka przedstawia i omawia stan badań i literatury przedmiotu- o życiu Tadeusza Cypriana, jego działalności jako sędzia oraz twórczości fotograficznej. Bardzo suwerennie poddaje ocenie krytycznej niektóre dotychczasowe publikacje, wykazując gdzie trzeba ich mankamenty i niedociągnięcia lub po prostu błędy merytoryczne lub chybienia z zakresu interpretacji źródeł. Otóż kandydatka zwraca uwagę np. na „szereg nieścisłości" w artykule naukowym autorstwa polskiej badaczki z Leeds Law School, poświęconym postaci Tadeusza Cypriana. Inne dotychczas wydane pozycje bibliograficzne odnoszące się do bohatera jej rozprawy kategoryzuje ona wedle przydatności na dalsze, własne badania. Podejście krytyczne, choć jest wymogiem naukowym, bywa nie zawsze obecnym elementem w rozprawach doktorskich, czy to z powodu nieśmiałości kandydatów czy to też czasami brakiem akceptacji promotorów. Tym bardziej to podejście zasługuje tutaj na uwagę. Krytyczne oceny i komentarze autorki są zresztą zmotywowane i usprawiedliwione, świadczą też o tym, że zapoznała się w pełni z materią i jest gotowa budować na dotychczasowym stanie badań oraz zgodnie z zasadami naukowości obejmować, kiedy okazuje się to konieczne, stanowisko krytyczne.

Do tej nietypowej dla doktoranta pewności w obchodzeniu się z dorobkiem innych badaczy przyczynił się zapewne fakt, że autorka podejmując próbę napisania biografii historycznej T. Cypriana może budować już na własnym dorobku. Jak wynika z obszernej bibliografii, kandydatka wydała już kilka krótszych prac (artykuły lub teksty w publikacjach zwartych) z zakresu historii fotografii początku XX wieku i wczesnego okresu Drugiej Rzeczypospolitej Polski. Nie dotyczą one zawsze lub wyłącznie Cypriana, ale obejmują jego epokę lub/i zajmują się środowiskiem fotografów. Wymienić chcielibyśmy tutaj przede wszystkim jej wstęp do edycji *Notatek jeńca 1917–1918*- zarys biograficzny życia Cypriana, który służył jako baza do rozwiniętej biografii stanowiącej rozprawę, oraz monografię nt. fotografii poznańskiej od 1839 do 1945 r. Dzięki wcześniejszym kwerendom oraz pracy nad tymi dwiema publikacjami autorka posiadała solidną znajomość problematyki oraz wgląd do dostępnych źródeł.

Samodzielność kandydatki wyraża się również w autorskim sposobie przedstawienia rezultatów badań. Już zwróciliśmy uwagę na udaną, złożoną strukturę rozprawy według klucza chronologiczno-tematycznego. Układ wewnętrzny poszczególnych rozdziałów jest również przekonujący, szczególnie w części II.3.3. poświęconej rozwojowi tożsamości artystycznej Tadeusza Cypriana w okresie międzywojennym. Część ta zawiera łącznie 18 umiejętnie ułożonych i skutecznie charakteryzowanych tytułami podrozdziałów, które prowadzą czytelnika jakby za rękę w odkrywaniu ewolucji twórczości Cypriana. Tu nasza może jedyna nieco krytyczna uwaga dotyczyłaby wyboru autorki, aby czcionkę ważnych według niej fragmentów w tekście rozprawy pogrubić celem zwracania uwagi czytelnika. O ile świadczy to owszem o pewnej trosce, żeby ułatwiać lekturę tej gęstej narracji, o tyle powinno się jednak zostawić czytelnikowi zadanie znalezienia głównego nurtu w owej pracy przecież naukowej, a nie popularyzatorskiej. Uwaga ta, która obejmuje zresztą całą rozprawę, należy jednak

uwzględnić tylko na marginesie, gdyż nie zmniejsza ona ogólnie bardzo pozytywnej oceny przedłożonej pracy.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe uwagi, które wskazują na to, że przedstawiona rozprawa stanowi wynik bardzo dobrze przemyślanego i zrealizowanego projektu badawczego, potwierdzam z całym przekonaniem, iż spełnia ona wszelkie ustawowe wymagania. W związku z tym oświadczam, że

wyrażam opinię pozytywną

i wnioskuję o dopuszczenie mgr Moniki Piotrowskiej do kolejnego etapu procedury.

Szczecin, dn. 24.03.2025 r.

dr hab. Pierre-Frédéric Weber, prof. US